

Українська уу мова у М сторіччі: історія лінгвоциду

ДОКУМЕНТИ
І МАТЕРІАЛИ

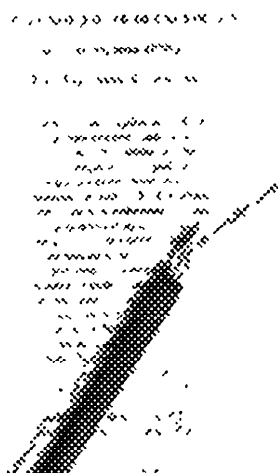
За редакцією *Лариси Масенко*

Упорядники:

Лариса Масенко

Віктор Кубайчук

Орися Демська-Кульчицька

Київ

Видавничий дім
«Кисво-Могилянська академія»

2005

ПОСТАНОВА НАРОДНОГО КОМІСАРА ОСВІТИ УСРР

від 5-го вересня 1933 р.
ПРО «УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС»

«Український правопис», затверджений М. Скрипником 6-го вересня 1928 року, був скерований на штучний відрив української мови від тої мови, що нею говорять багатомільйонні маси українських робітників та селян, на штучний відрив української мови від мови російської. Правописна комісія на чолі з М. Скрипником провела націоналістичну лінію в побудові, в літературному оформленні правопису.

6-го квітня 1933 року наказом нового керівництва Наркомосу України було організовано комісію під головуванням т. А. Хвилі для перевірки роботи на мовному фронті. Комісія, крім питань української наукової термінології, розглянула правопис і кардинально його переробила, відкинувши штучне відмежовування української мови від російської мови, спростивши правопис, ліквідувавши націоналістичні правила цього правопису, що орієнтували українську мову на польську, чеську буржуазну культуру.

Текст «Українського правопису» в редакції правописної комісії тов. Хвилі — затверджую.

Народний комісар освіти УСРР *В. Затонський*

Український правопис.— Харків: ДВУ, 1933.— С. 3.

ДО ВИДАННЯ НОВОГО УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ

На мовній ділянці українські націоналісти провели шкідницьку роботу. Але навіть після процесу СВУ — старе керівництво НКО на чолі з М. Скрипником не зробило належних висновків щодо мовної ділянки, не провело боротьби з націоналізмом і не приділяло тої уваги роботі на мовному фронті, якої

вимагає ця важлива галузь будівництва української радянської культури.

Внаслідок цього класовий ворог до останнього часу шкодив на всіх ділянках мовознавства: в складанні словників, в граматиці, правописі. НКО боротьби проти цього не вів, а М. Скрипник в питаннях мови розвивав націоналістичні теорії «мішаної говірки», боровся проти введення в українську наукову термінологію інтернаціональних термінів, відривав літературну українську мову від мови, якою говорять багатомільйонні українські працюючі маси.

Правопис, ухвалений М. Скрипником 6-го вересня 1928 року, скеровував розвиток української мови на польську, чеську буржуазну культуру. Це ставило бар'єр між українською та російською мовою, гальмувало вивчення грамоти широкими трудящими масами.

Граматичні правила, що їх прищеплювали націоналісти, засмічували українську мову націоналістичними елементами. Націоналісти забороняли вживати в літературній мові ті форми, що зайшли в мову за революційної доби.

В галузі словниковій шкідники відкидали революційну термінологію, інтернаціональну лексику, відкидали лексику, властиву широким масам трудящих, зокрема ті терміни, що є спільні мовам народів Союзу Радянських Республік.

Все це було скеровано на відрив української літературної мови від потреб пролетаріату в його класовій боротьбі, на відрив від мови українських трудящих мас. Націоналісти намагалися українську мову протиставляти іншим мовам братніх народів нашого Союзу, особливо мові російській.

Комісія створена при НКО переглянула «Український правопис», очистила його від націоналістичних перекручень, що ставили перешкоди оволодінню грамотністю широкими масами і спрямовували українську мову на відрив від мови російської. Правопис перероблено і наново відредаговано.

Основні виправлення стосуються ліквідації усіх правил, що орієнтували українську мову на польську та чеську буржуазні культури, перекручували сучасну українську мову, ставили бар'єр між українською та російською мовами. В зв'язку з цим — а) ліквідовано націоналістичні правила щодо правопису іншомовних слів; б) викинуто з правопису форми, що засмічували сучасну українську мову архаїзмами, непотрібними паралелізмами, провінціалізмами; в) змінено правило про вживання роду в іншомовних словах; г) ліквідовано націоналістичне правило нормування географічних назв; д) змінено ілюстративний

матеріал, що мав націоналістично-куркульський характер; е) внесено зміни в граматичну термінологію.

Викинуто встановлені націоналістами мертві консервативні норми, що перекручують сучасну українську мову, живу мову практики трудящих мас України. Правила в граматиці унормовано відповідно до тих форм, що є в сучасній українській мові.

Голова правописної комісії А. Хвиля.

Український правопис.— Харків: ДВУ, 1933.— С. 5—6.

ПІСЛЯСЛОВО ДО 2-го Й 3-го ВИПУСКІВ II ТОМА РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО СЛОВНИКА

Працю коло укладання двох останніх випусків другого тома Російсько-Українського Словника розпочала наприкінці 1928 року стара редакційна колегія Словника, що шкідницьку діяльність її проводирів згодом викрив процес СВУ. Нова редакційна колегія в складі головного редактора А. Кримського і упорядників-редакторів М. Калиновича та В. Ярошенка переняла на себе закінчення початої праці в листопаді 1929 року, діставши від попередньої редакційної колегії таку спадщину: укладених і переведених через головну редакцію понад 15 аркушів на 103 тисячі друкарських знаків кожний (до слова *над*), з них набраних понад 10 арк. (до слова *можжевельник*), завершаних 8 арк. (до слова *место*) і віддрукованих зовсім 7 арк. (до слова *междучеловеческий*). Отже, беручи до уваги, що кінцева частина другого тома має 41 друк. аркуш, новій редакційній колегії довелося укласти і зредагувати понад 25 аркушів. На цю працю пішло тринадцять місяців. Останні аркуші рукопису здано до друкарні в грудні 1930 року.

Перейнявши на себе викінчення початого не тільки укладанням, а й друкуванням твору, редакційна колегія не мала змоги усунути всі його хиби, особливо хиби початкових, уже віддрукованих аркушів. Найприкрішою з цих хиб є друкування другого й третього випусків другого тома за старим правописом. До цього редакційна колегія була змушена помилкою своїх попередників, що влітку 1929 року, за кілька місяців по опублікуванні нового державного правопису, все ж вирішили друкувати черговий випуск словника за старим правописом. Так само не мала змоги редакційна колегія виправити в перших дванадцятьох-п'ятнадцятьох аркушах другого випуску й інших хиб: неповноти й деякої застарілості реєстру російських слів (почасти це надолужено в додатках до другого тома, вміщених

Тематичних словників немає в належному вигляді на сьогодні. А деяких немає ні в якому вигляді.

Відзначимо, нарешті, ще деякі окремі недоречності, що свідчать про безвідповідальність і несерйозність в роботі редакції УРЕ.

Ось тов. Скрипник в промові «УРЕ — то наша пролетарська зброя» заявляє:

«Доволі широке, не менше половини (підкреслення моє. М. О.) місце треба буде приділити питанням пізнання природи — природничим наукам».

Це — слова. А на ділі, за першим варіантом — природничим наукам і техніці відводиться 27 %, за другим — 31 %. Якщо навіть сюди додати географію, то буде відповідно 38 % і 41,5 %. Отже, кінець-кінцем треба чітко сказати, як же розуміти стенографічні промови, чи як відповідальний документ, чи просто так собі.

Більшовик України, 1933, № 7–8.— С. 66–72.

РЕЗОЛЮЦІЇ КОМІСІЇ НКО В СПРАВІ ПЕРЕВІРКИ РОБОТИ НА МОВНОМУ ФРОНТІ

Резолюція Комісії НКО в справі перевірки роботи на мовному фронті на доповідь тов. Хвилі «Націоналістична небезпека на мовному фронті й боротьба проти неї» (26 квітня 1933 р.)

Заслухавши доповідь тов. Хвилі про стан мовного фронту, *нарада констатує:*

І. Мовна ділянка ідеологічного фронту, як частина цілого процесу нацкультбудівництва, вимагає особливо більшовицької пильності, бо вірне спрямування шляху розвитку мови у великій мірі визначає вірний розвиток цілої української радянської культури, пролетарської, соціалістичної змістом, національної формою.

Завдяки ленінській національній політиці партії за роки революції українська радянська культура, як і культура всіх народів СРСР, бурхливо розвивалася, досягши нечуваного розквіту. Зокрема українська мова надзвичайно розвинулася, збагатилася і вдосконалилася, ставши могутнім знаряддям комуністичного виховання мас і залучення їх до активної участі в соцбудівництві.

II. На перешкоді величезному мовному будівництву, що його провадить партія, намагались і намагаються ставати контрреволюційні націоналістичні елементи. Процес СБУ в повній мірі виявив намагання класового ворога — контрреволюційних петлюрівських елементів запроваджувати шкідництво на цій саме ділянці ідеологічного фронту. Куркульсько-петлюрівська агентура в наукових інституціях намагалася спрямувати розвиток української літературної мови буржуазно-націоналістичним шляхом, з метою відірвати розвиток української культури від цілого розвитку соціалістичної культури братерських республік СРСР. Конкретно це виявилось:

А) **На теоретичній ділянці** — в націоналістичній теорії самотності розвитку української мови, в пропаганді відриву її від загального процесу мовного будівництва в СРСР, а насамперед — відриву від мови російського пролетаріату; у відкиданні інтернаціональних термінів у мові, що прикривалося націоналістичною теорією «народності»;

Б) **На практиці** — в шкідництві, що запроваджувалося в загальних і термінологічних словниках (навмисне відкидання термінів та інших слів, тісно пов'язаних з процесами соцбудівництва і класової боротьби), відкидання загальновживаних і засвоєних масою термінів та заміною їх штучними новотворами з метою гальмування процесу соцкультзросту мас; в просякненні наукової та учбової літератури націоналістичними поглядами на мову та в пропаганді націоналізму через ілюстративний матеріал (добір націоналістичних, чорносотенних і релігійних прикладів у словниках і підручниках); у відкиданні спільних з російською мовою лексичних і синтаксичних засобів, особливо тих, що зумовлюються спільним характером соцбудівництва (відкидання новотворів пожовтневої доби, створення штучних синтаксичних відмінностей, культивування архаїчних форм тощо); у спрощуванні, вульгаризації і звужуванні мовних засобів з метою знизити культурний рівень мас.

III. Процес СБУ показав, яку велику небезпеку становить шкідницька робота куркульсько-петлюрівської агентури; уже після цього процесу СБУ НКО не подбав про посилення провладу мовним фронтом, не виявив більшовицької пильності в боротьбі з націоналістичними виявами на мовному фронті. Провід уже перебудованих після процесів СБУ мовознавчих інституцій, а також і робітники мовної ділянки в масі не зробили належних політичних висновків з виявлених на процесі СБУ фактів; не провадили систематичної боротьби проти націоналістичних спроб впливати на розвиток української літературної мови; керівництво київського Н.-д. інституту мовознавства по-

турало буржуазно-націоналістичним елементам в проведенні їх класово-ворожих настановлень, і це створило умови для дальшої шкідницької діяльності цих елементів.

Уже після процесу СБУ маємо такі факти, як видання термінологічного словника Шелудька та ін., таких праць, як «Нариси з української синтакси» Смеречинського та ряду підручників, що продовжували застосовувати націоналістичні, шкідницькі настановлення. Це свідчить про відсутність належної класової пильності на мовному фронті, про значну засміченість науково-дослідних інституцій та апарату практичної мовно-літературної роботи класово-ворожими націоналістичними елементами. Цілком правильно «Правда» і «Комуніст» викрили цю націоналістичну роботу на мовному фронті.

IV. Нарада вважає, що:

1. Треба розгорнути широку роботу щодо остаточного викриття і викорінення націоналістичних викривлень на мовній дільниці, а саме — скритикувати і вилучити шкідливу продукцію, мобілізувати широку пролетарську громадськість на боротьбу з націоналістичними виявами, як з місцевим націоналізмом — з куркульсько-петлюрівською агентурою, так і з великодержавницькими тенденціями здискредитувати саму ідею і практику нацкультбудівництва та досягнення в галузі українізації.
2. Переглянути словники і виправити в дальших виданнях припущені в них хиби, спрямувавши розвиток термінології відповідно до інтересів соціалістичного, господарського і культурного розвитку та інтернаціонального виховання мас.
3. Переглянути наукову і учбову підручкову літературу, викривши націоналістичні прояви, та надалі спрямувати висвітлення мовних питань з марксистсько-ленінських методологічних позицій.
4. В зв'язку з тим, що в державному українському правописі, зокрема в 3-ій частині його, є пункти, що їх застосування, як виявилось, дає політично шкідливі наслідки, скорегувати український правопис в частині правопису іншомовних слів в напрямку більшої конкретизації пунктів про вживання «г», «ль», «л» з метою забезпечити якнайлегше засвоєння правопису масами.
5. Посилити партійний провід роботою мовознавчих інститутів, переглянути плани науково-дослідної роботи, перебудувавши їх в напрямку максимального наближення тематики до практичних проблем (видання словників, наукової літератури для вишів і шкіл, дослідження мови

письменства і преси, поліпшення перекладів, підвищення кваліфікації редакторських кадрів, учителів) на базі глибокого опрацювання і усвідомлення їх в світлі марсистсько-ленінської методології; переглянути склад н.-д. інститутів, курсів українізаторів, перекладачів, літредакторів і іншого мовно-літературного персоналу видавництва та очистити його від націоналістичних класово-ворожих елементів; посилити політичне виховання мовних робітників; покласти край практиці відриву загальнополітичної редактури від мовної, запровадивши в принципі єдиноосібну авторську і редакторську відповідальність за єдність змісту і форми літературного твору.

Мовознавство, 1934, № 1.— С. 15—17;

Хвиля А. Знищити коріння українського націоналізму на мовному фронті.— Харків: Радянська школа, 1933.— С. 115—118.

Резолюція Комісії НКО для перевірки роботи на мовному фронті в питаннях термінології

1. Українська термінологія за роки існування диктатури пролетаріату має чималі досягнення. Власне кажучи, й говорити про українську термінологію як таку можна лише з часу існування радянської влади на Україні. Лише переможна пролетарська революція дала змогу розвиватися українській мові в усіх її ділянках, зокрема в термінологічній.

2. Буйному розвитку української термінології сприяло ціле соціалістичне будівництво, зокрема реконструкція промисловості, колективізація сільського господарства, що поряд з ростом техніки покликала до життя цілий ряд нових, досі незаних у мові, термінів.

3. Цей зріст української термінології відбувався і відбувається в умовах щонайгострішої класової боротьби в країні, що позначилася і на термінологічній ділянці цілої мовної галузі, як складової частини національно-культурного процесу на Україні.

4. Найхарактернішим з цього погляду є етап словникової діяльності кол. Інституту наукової мови в Києві, цього найактивнішого осередку СВУ. Цей Інститут за час свого існування видав 15 словників: математичний, словник зоологічної номенклатури, ботанічної номенклатури, загальнотехнічний, природничої термінології, електротехнічний, педагогічних і психологіч-

дальший розвиток і творення української термінології мають бути побудовані на мовному матеріалі пролетарських і колгоспних мас. Виходячи з цього погляду, нарада не заперечує проти подавання в окремих випадках новотворів, передусім у технічній термінології, але ці новотвори можуть бути подані лише на основі мови пролетаріату й колгоспного селянства, вони можуть бути подавані лише тоді, коли українська мова не знає потрібного відповідника, поширеного в масах трудящих, інтернаціонального типу.

15. Зважаючи на те, що попередня праця збирання лексичного матеріалу в колишньому Інституті наукової мови була сперта на сітку кореспондентів, що в основі своїй складалася з куркульських елементів, які подекуди лишилися й досі, зважаючи на те, що кадри мовознавців-словників засмічені людьми з буржуазно-націоналістичною ідеологією, переглянути персональний склад працівників згаданих ділянок українського мовознавства, вигнати з мовної дільниці ворожі нам елементи і водночас вжити відповідних заходів до організації й готування пролетарських кадрів словників і кореспондентів-лексикографів.

16. Зважаючи на велику вагу для науки взагалі й зокрема для укладання практичних термінологічних словників повного словника української мови, звернути увагу НКО, Інституту мовознавства на потребу зробити відповідні заходи для організації праці коло збирання матеріалів для повного академічного словника української мови та опрацювання його й належного спланування цієї праці під контролем широких кіл радянських наукових робітників і радянської громадськості.

Мовознавство, 1934, № 1.— С. 17–21;

Хвиля А. Знищити коріння українського націоналізму на мовному фронті.— Харків: Радянська школа, 1933.— С. 119–124.

Резолюція Комісії НКО для перевірки роботи на мовному фронті в справі граматичній

В галузі граматики, фразеології й стилістики шкідницька націоналістична робота полягала в організації через теоретичну науково-лінгвістичну думку й мовну практику (методичну, підручникову, редакційно-стилістичну) ворожого пролетаріатові спрямовання розвитку укр. літературної мови.

1. Система цієї шкідницької теорії й практики ґрунтом і вихідними пунктами мала такі засади:

2. Орієнтація на мовний стан і мовні особливості старого передреволюційного села (за зразок і канон бралася мову фольклорних записів в основі з минулого століття. Роботи Є. Тимченка, О. Курило, М. Гладкого, С. Смеречинського, М. Сулими та ін.).

3. Ігнорування й заперечення історично зумовлених шляхів розвитку укр. літературної письмової мови; тенденційне не критичне й антидіалектичне використання спадщини (за виключний непорушний зразок для наслідування бралася зразки старих літературних джерел; іноді навіть перекручувалося й тенденційно фальсифікувалося дані про мовний стан досліджуваних джерел).

4. Навмисна дискредитація післяжовтневої доби розвитку укр. літ. мови, доби нечуваного поширення сфер чинності укр. літ. мови та якісного її піднесення (мову революційних пролетарських письменників, публіцистів, політичних діячів проголошувалося непоправною, зіпсованою «чужими» впливами тощо; ганьбилось й мову нашої преси, згори заперечувалося її роль в процесі творення літературної мови, як масового поширювача мовного стандарту, оскільки шкідницькі елементи не в силі були зробити більшовицьку пресу плацдармом для поширення своєї, ворожої пролетаріатові мовної практики).

5. Свідоме відштовхування від наявних уже між кількома мовами спільних структурно-граматичних моментів, зокрема повсякчасне відштовхування від спільностей українсько-російських (зчаста й ширших міжмовних спільностей, а надто спільних фразеологічно-лексичних елементів вироблених в різних національних мовах пролетаріатом в його інтернаціональній боротьбі за соціалізм).

6. Відштовхуючися від пролетарських шляхів розвитку укр. літ. мови, ігноруючи й поборюючи все позитивне для цих шляхів, нацдемівські мовники, як теоретики-дослідники, так і практики, широко запроваджували й пропагували натомість свої власні граматичні, фразеологічні, стилістичні вигадки, видавали це власне робливо за «закони» укр. мови, намагалися підносити й прищеплювати різні забобонні вигадки й свої вподобання, як непорушні канони.

Конкретно до цих націоналістичних рецептів належать наприклад:

1. Усування оруд. відмінка дієвої особи при формах на -но -то при пасивних присудках і атрибутах. Тип: «це зроблено мною», «затверджено з'їздом», «затверджений з'їздом».

2. Натомість висування, як поширеної норми, конструкції від + род. в. Тип: «звільнена від Рад Україна», замість «звільнена Радами».

3. Усування конструкції з род. присвійним (лист сільського вчителя) й безоглядне заступання її конструкцією з присвійним прикметником: тип: «герцогове Гізове слово», «з листа вчителевого сільського» і т. д.

4. Усування орудн. присудкового. Тип: «він є (був) ковалем», і безоглядне заступання його іншими конструкціями, особливо з «за».

5. Усування конструкції з віддієсл. іменник. на -ння, -ття в позиції родового в., залежного від другого іменника. Тип: «спосіб збирання матеріалів». Застосування натомість невинновданого сучасною мовною практикою інфінітива замість нормального іменника. Тип: «машина шити».

6. Безоглядні рецептурні перепони найменшим можливостям творення прикметникових форм типу дісприкметників активних, неминучих в деяких випадках стилістично-перекладницької практики (напр. існуючий, пануючий, меншовику-ючий).

7. Ступенювання прикметників лише за типом — іший, най...іший і усування типу — більш, найбільш + 1 ступ.: усування прислівникових форм ступ. прикметників у присудку.

8. Керування при ступ. прикметниках з усуванням родового в. і надуживанням конструкції з «за» (стіна вища за п'ять метрів, перш за все).

9. Безоглядне усування пасивних конструкцій, зокрема типу: «книжка друкується».

10. Усування природних конструкцій з «по» й надуживання орудн. відмінка. Тип: «дебати суттю доповіді (зам. по суті) закінчилися». Також: «розподіл групами» замість нормальн. *розподіл по групах*.

11. Безоглядне усування нормальних в укр. мові порівняльних конструкцій типу: чим... тим, чим... то, (о) скільки... (о) стільки.

12. Надуживання сполучника «та» в невластивій йому функції: «туди та сюди», «виходити та входити забороняється», «день та ніч не був».

Треба оголосити непримиренно жорстоку боротьбу цьому шовіністичному намулові й рішуче викорінювати, як ворожу мовній політиці пролетаріату, теоретичну продукцію й мовну практику українських контрреволюційних, нацдемівських елементів, які в порядкуві своєї шкідницької діяльності створювали й настійливо пропагували протягом років свою власну

систему граматичних норм, з метою відтягати розвиток укр. літ. мови з шляхів пролетарського її розвитку.

Одночасно слід вважати за небезпеку спроби компрометації укр. літ. мови з боку великодержавницьких, націоналістичних елементів, що намагалися, намагаються й намагатимуться протиставити свої реакційні теорії про укр. мову, як діалект, наріччя великоруської мови, буйному розвитку літературної мови пролетарської України.

Ці елементи намагатимуться подекуди й заходи, спрямовані на очищення укр. літ. мови від нацдемівського шовіністичного намулу, використати для своєї мети. Намагатимуться товмачити їх, як заходи до «русифікації» укр. літ. мови. Треба рішуче вдарити й по цих класово-ворожих пролетаріатові спробах, що збігаються з практикою українських контрреволюційних шовіністичних елементів в галузі творення літ. мови, маючи один спільний намір — загруднити процес творення пролетарської культури на Україні і тим вбити клин між трудящими масами України й Росії.

Спрямування розвитку укр. літ. мови у згоді з мовною політикою пролетаріату мусить базуватися в галузі граматики, фразеології, стилістики на таких засадах:

1. Граматичне оформлення мови (синтаксична структура, фразеологія) як і всі сторони функціонування мови в країні пролетарської диктатури й будованого соціалізму мусить бути скероване в класових інтересах пролетаріату, відповідати історичній місії пролетаріату в створенні нової соціалістичної культури.

2. Граматичне оформлення має базуватися на ґрунті сучасного стану укр. літературної мови, покликаної обслуговувати потреби розгорнутого соціалістичного будівництва й стати засобом творення укр. пролетарської культури — соціалістичної змістом.

3. У зв'язку з цим граматичне оформлення укр. літ. мови повинно базуватися на мовній практиці широких багатомільйонних трудящих мас України; в цій роботі слід широко використовувати мовні цінності української радянської літератури, як також критично використовувати попередню мовну спадщину, непримиренно поборюючи ворожий пролетаріатові намул нацдемівських теорій та найменших проявів цих останніх у мовній практиці.

4. Отже, матеріалом для конструювання граматичних норм укр. літ. мови мають бути насамперед масово-поширені мовні прикмети сучасної укр. мови на території УСРР в усіх її виявах (мова пролетарських і революційних письменників, мова по-

літичних вождів, преси, наукової літератури, жива розмовна мова міського й сільського пролетаріату, як також критично використовувана мовна спадщина).

5. В галузі мовно-теоретичної дослідницької роботи для відповідної мовної політики пролетаріату, нормалізації літературної мови слід неухильно базуватися на таких методологічних засадах:

- а) дослідження провадити єдино-правильною [так у тексті. — В. К.] діалектично-матеріалістичним методом, всебічно вивчаючи мовні факти й джерела, відкидаючи, як антидіалектичний, суб'єктивно-ідеалістичний прийом тенденційного добору джерел і довільної інтерпретації їх (практика нацдемівських шкідників);
- б) досліди граматичних явищ мусять бути спрямовані на виявлення й пізнання специфіки мовних фактів у всій різноманітності їх функціонування, отже і на доцільне (з погляду мовної політики пролетаріату) використаня їх.

Хвиля А. Знищити коріння українського націоналізму на мовному фронті. — Харків: Радянська школа, 1933. — С. 125–129.

ХРОНІКА НДІМ* 1933–1934 рр.

Відділ української літературної мови

Націоналістичне шкідництво і перекручення в галузі українського мовознавства виявилось в усіх ділянках мови — в термінології, синтаксі, правописі тощо. Інститут мовознавства у другій половині минулого року широким фронтом став до знешкодження націоналістичної продукції в галузі термінології і викриття націоналістичних тверджень і концепцій в інших ділянках українського мовознавства.

При перегляді словникової продукції виявилось велике націоналістичне шкідництво в питаннях словотвору української мови.

Відділ літературної мови, в контакті з Словниковим відділом віддавав багато уваги на дослідження питань словотвору, питань суфіксології української мови, пов'язуючи цю роботу з безпосереднім переглядом і знешкодженням попередньої словникової продукції.

* Науково-дослідний інститут мовознавства. — В. К.

Протягом другої половини 1933 р. відділ розглянув понад 15 питань українського словотвору, з приводу яких були прочитані доповіді робітниками інституту. З цих доповідей найголовніші такі:

1) Прикметники з суфіксами *-овий*, *-ний* (Сабалдир Гр.).

Доповідь з'ясовує, що в термінологічних словниках, а так само і в пресі, часто маємо безпідставне, всупереч живій мові трудящих, поширення прикметників з суфіксом *-овий*, замість суфікса *-ний* (предметовий, позакласовий, машиновий, високовольтовий, мільйоновий і т. д. — замість: предметний, позакласний, машинний, мільйонний...). Крім того, в деяких термінологічних словниках навіть подається в словах з суфіксом *-овий* тенденційно наголос на *о* (*-о́вий*); напр., у Техн. ел. маємо: атраменто́вий, карболо́вий, касторо́вий, каоліно́вий, кашміро́вий, лямпо́вий і т. д.

Таким штучним протаскуванням прикметників на *-овий* (при наявності прикметників на *-ний*) і наголосом на *о*, *-о́вий*, націоналістичні елементи намагалися в словниковій роботі провести шкідливу тенденцію — відривати українську літературну мову від мови працюючих, орієнтувати її в напрямку до полонізації.

2) Іменники жін. роду на *-ка*, *-ча* із значенням процесу.

Проти вживання іменників жін. роду на *-ка*, *-ча* із значенням процесу була як теорія, що називала їх «невластивими українській мові» («Уваги» О. Курило), так і практика (найрізніші нові словники — термінологічні і живомовні, шкільні підручники тощо). Тимчасом факти української мови — сучасної, пожовтневої, а так само і мови дожовтневої — показують, що українська мова має слова на *-ка* і *-ча* із значенням дії, процесу. Це потверджує сучасна мова (розробка, поставка, очистка і т. д.) і матеріал давніший, — напр., у словнику Б. Грінченка вид. 1906 р., де маємо посилка (= посылание); перебірка (= переборка, сортировка); підсипка (= подсыпание); передача, віддача і т. п. Отже боротьба проти слів на *-ка*, *-ча* жін. роду з значенням процесу становить собою фальшування української мови і націоналістичне відкидання тих явищ її, що фактично є в ній і були.

3) Іменники чол. роду з суфіксами *-щик*, *-чик* (Горецький П.).

Так само, як безпідставно заперечувались в українській мові іменники жін. роду на *-ка*, *-ча* із значенням процесу — заперечувались у ній як ніби «невластиві», як ніби «русизми» і

іменники чол. роду з суфіксами *-щик, -чик*. Здійснюючи націоналістичні приписи «теоретиків», обминали ці слова упорядники словників, шкільні підручники тощо. Звертаючись, проте, до мовних матеріалів, ми знаходимо в українській мові слова з суфіксами *-щик, -чик*: маємо їх у словнику Б. Грінченка (лямщик, засольщик, змінчик, доказчик і ін.); в рос.-укр. словнику Уманця (отдатчик, підводчик, майданщик, рознощик, мурівщик тощо), а таксамо і в сучасній мові — в мові літературній (підводчик, збірщик, покажчик) і в живій мові трудящих (постановщик, барабанщик, зціпщик, пильщик тощо). Отже заперечення і заборона слів з суфіксами *-щик, -чик* (коли такі слова існують у мові) було продиктоване націоналістичним відмежуванням української мови від російської і становить перекручення існуючих фактів української мови.

4) Іншомовні слова на *-иза, -іза, -еза* (Кириченко І.).

Такі слова (грецького і латинського походження) в галицькому словнику Кузелі подані і в чол. і в жін. роді. У живій українській сучасній мові такі слова вживані в чол. роді (гіпноз, анабіоз, наркоз, аналіз, синтез...). Але в термінологічних словниках (а за ними і в наукових працях) маємо ці слова у формі жін. роду: гіпноза, анабіоза і т. д. Намагання прищепити таким словам жін. рід суперечить живій мові і отже націоналістичне, шкідливе.

5) Слова з префіксами *обез-* і *зне-* (Горецький П.).

Націоналістичне перекручення фактів української мови, намагання знищити в ній схожі з російською мовою явища виявилось і в цьому пункті — в питанні про префікси *обез-* і *зне-*. Як відомо, в українській мові є чимало слів (особливо дієслів) з складними префіксами *зне-* (знешкодити, знесилити, знеславити і т. ін.), з префіксом *обез-* (іноді *збез-*) (обезголювати, обезчестити, обезлюдіти, обеззубіти тощо — приклади з словника Грінченка). Префікс *зне-* дуже близький до *обез-*, але не завжди він рівнозначний з ним, так само, як і не завжди він є відповідний до російського префікса *обез-* (обеззброїти — але не «зnezброїти», обезголювати — але не «zнеголювати» і т. ін.).

Але деякі словники, опрацьовані за націоналістичними настановами, або обминають префікс *обез-*, або роблять префікс *зне-* майже монопольним для подавання відповідників до російських дієслів з префіксом *обез-* (*обес-*). Напр., в III т. Рос.-укр. словника (1927 р.) на рос. «обезглавить» не дано обезголювати (є в сл. Грінченка і загальновживане), а дано стинати голову; на «обесчестить» дано збезчестити та інші (але не дано обезчестити, що є в сл. Грінченка).

А словник Загально-технічний (1928 р.) з націоналістичною метою відповідно до російських слів з префіксом *обез-* дав українські слова виключно з префіксом *зне-*: *обезвоживать* — зневоднювати; *обессеривать* — знесірчувати і т. ін. У Медичному словнику (1931 р.) відповідно до російського слова «обезволить» дано українське зневолити, що означає «зробити невольним», а не «зробити безвільним»! (до речі — такі слова, як «зневоднювати», «знесірчувати» та ін., які ми маємо у великому числі в сл. Загально-технічному, вигадані, а не взяті з живої мови).

Отже обминання в українській мові слів з префіксом *обез-* [відповідно до рос. *обез-* (*обес-*)], коли такі слова існують у мові, є націоналістичне шкідництво. Звичайно, що це не виключає існування в українській мові слів з префіксом *зне-* (знеосібка, знешкодити тощо) або з іншими суфіксами, які семантично відповідають російським словам з префіксом *обез-* (напр., забезпечити — *обеспечить*).

б) Іменники дієслівного походження на *-ування, -овання* (О. Ізюмов).

Питання про *-ування, -овання* забрало три засідання і викликало гарячі суперечки двох течій: перша — за форми на *-ування* у значенні процесу і *-овання* у значенні субстанціональному (наслідок, річ, час, місце) і друга — проти форм на *-овання*.

Друга група доводила, що форми на *-овання* стали культивуватися тільки з 1928 р. і за джерело собі мали український правопис 1928 р. («малювання = дія і мальовання = малюнки — тільки з таким значенням», с. 25). Фактично ж цього розрізнення жива мова не знала і не знає, і форма з *-овання* залежить лише від наголосу, а не зв'язана з різним значенням, через що в сучасній мові маємо на кожному кроці змішування форм з *-ування* і *-овання*: підчас опрацювання; закінчив опрацювання; витрати на доустаткування залізниці; перші асигнування включаються в бюджет, покидають Лондон з розчаруванням і т. ін. (приклади з «Комуніста» 1933 р.). Інші матеріали, як словник Грінченка, теж не дають підстав розрізняти *-ування* = процес і *-овання* = наслідок: напр., малювання в словнику Грінченка означає і дію і малюнки, а риштування означає: 1) «леса» і 2) «постройка лесов».

В наслідок обговорення питання ухвалена резолюція: Вважати основними формами літературної мови дієслівні іменники (від дієслів на *-увати*) на означення дії і наслідку на *-ування*. З іменників на *-овання* із значенням наслідку залишаються

тільки ті, які в теперішній практиці набули широкого вжитку (напр., риштовання, угруповання, спростовання).

7) Відповідники до російських прикметників з складниками *-подобный, -образный, -видный* (Ярошенко В. — Сабалдир Г.).

Дуже важливе і складне питання про українські відповідники (особливо в термінології) до російських слів із складниками *-подобный, -образный* і *-видный*. В термінологічних словниках майже завжди відповідно до російських слів із цими складниками подаються українські прикметники з суфіксами *-уватий (-юватий)*, або *-астий (-ястий)*, *-истий*. Тільки в деяких випадках, де суфікс *-уватий* (чи інший) ніяк не може бути, дається відповідно до російських слів з *-подобный (-образный, -видный)* український прикметник з *-подібний*: напр., у словнику Загально-технічному: *М-образный* — М-подібний; *З-образный* — З-подібний тощо.

Але суфіксами *-уватий, -астий* можуть творитися прикметники з подвійним значенням — значенням рясноти і подібності (дугуватий — подібний до дуги; кущуватий — кустистий); отже прикметники з цими суфіксами навіть у зв'язному тексті можуть дати різне розуміння і тому вони незручні, особливо в термінології.

Слова з складником *-подібний*, обминалися в словниках, очевидно, не без певної націоналістичної тенденції відмежуватися від схожості з російською мовою і культивувати «своє одмітне».

Відділ ухвалив не обминати в українській мові слів із складником *-подібний*, дослідивши глибше питання про слова з *-подібний* і *-видний* в новій українській літературній мові, ліквідувати надмірне поширення суфікса *-уватий*, залишивши його як основний відповідник до російського суфікса *-оватый*.

8) Прикметники з суфіксами *-аль, -оз* (Ліперовська Н.).

Доповідь з'ясовує, що в мовній практиці (особливо словникової) у багатьох випадках можна помітити шкідливе обминання іншомовних прикметників з суфіксами *-аль(ний), -оз(ний)* і заміну прикметників з цими суфіксами штучно утвореними «українськими» прикметниками без цих суфіксів («пірамідний» або «пірамідовий» зам. пірамідальний, «артерійний» зам. артеріальний, «тифовий» зам. тифозний тощо).

Така лінія — обминання прикметників з суфіксами *-альний, -озний* і заміна їх навмисно утвореними прикметниками без цих суфіксів — спрямована на шкідливий націоналістичний відрив літературної української мови і української термінології

від живої української мови трудящих, а таксамо від мов інших народів Союзу, і мови російської зокрема.

9) Прикметники від іменників жіночого роду на *-ка* (Горецький П.).

Щодо іменників жіночого роду на *-ка* з попереднім приголосним (як «барка», «байка» і т. д.), то висловлювався погляд (у М. Гладкого), що прикметники від таких слів ні в якому разі не можуть творитися суфіксом *-ний*, тобто не можуть мати закінчення *-очний*, а творяться лише суфіксом *-овий*. Цей погляд здійснювався і в практичній праці, зокрема в словниках, які обминали прикметники на *-очний*, як слова з «неукраїнським наростком».

Тимчасом факти мови говорять: від іменників жіночого роду на *-ка* з попереднім приголосним найчастіше маємо прикметники на *-овий* (спілка — спілковий, довідка — довідковий, річка — річковий...), рідко на *-аний* (копійка — копійчаний), але іноді маємо й прикметники на *-ний*. Доводи на це дає і сучасна мова, і матеріал давнішої мови, як напр.: баночний цех («Комуніст»), стрілочний пост та ін.; у словнику Грінченка маємо: зірочний (від «зірка»), карнавочний, копіяшний, люлешний (за нашим правописом треба: копієчний, люлечний); у словнику Уманця: барочний (від «барка»), ятошний (= яточний — від «ятка»), чарочний та ін.

Отже погляд, що суфікс *-очний* (у прикметниках від іменників жіночого роду на *-ка*) є «неукраїнський», і практика штучного, всупереч фактам живої української мови, обминання прикметників із суфіксом *-очний* становлять по суті націоналістичне перекручення української мови.

Маючи в українській мові переважно творення прикметників від іменників на *-ка* суфіксом *-овий* і рідше *-ний*, треба зазначити, що іноді маємо від того самого слова прикметники з обома суфіксами: напр., чарка — чарочний і чарковий; голка — голочний і голковий; посадка — посадочний і посадковий та ін.

10) Іншомовні дієслова з префіксом *з-* і без нього (Горецький П.).

В термінологічних словниках (а за ними часто і в наукових виданнях) відповідно до російських дієслів іншомовного походження даються в українській частині дієслова двох видів — доконаного і недоконаного (з префіксом *з-*); напр.: «мобілізувати» — мобілізувати, змобілізувати, «організувати» — організувати, зорганізувати. Цим додаванням форм з префіксом *з-* до дієслів непрефіксованих на визначення доконаного виду дається думка, ніби в українській мові безпрефіксові форми мають лише значення недоконаного виду і що значення доконаного виду в українській мові може передати тільки форма з префік-

сом з-. Такою здебільшого стала словникова практика і навіть спрямована на це теорія (див. «Бюлетень УРЕ», № 1, с. 35).

Доповідь доводить хибність цього погляду і практики: в українській мові в дієсловах іншомовного походження може з'явитися для визначення доконаного виду префікс з- (мобілізувати — змобілізувати; редагувати і зредагувати), як це є часом і в російській мові (конструировать — сконструировать), але це не означає, що дієслова іншомовні без префікса з- мають лише значення недоконаного виду: вони зберігають двовидове значення. Тому безоглядне подавання (в словниках) відповідно до російських іншомовних безпрефіксових дієслів двох українських — безпрефіксового і з префіксом з- (для доконаного виду) безпідставне, механістичне і по суті тенденційно викривляє факти мови.

11) Іменники на *-івник* і прикметники на *-івний* (Якимів).

Доповідь на тему про іменники з суфіксом *-івник* показує, що в термінологічній роботі (а таксамо і в теорії — напр. «Бюлетень УРЕ», № 1, с. 36) пропагуються іменники з цим суфіксом — часто навіть супроти популярніших іменників на *-альник* та інших, як маємо це в указаному «Бюлетені УРЕ» (напр.: шліфівник, штампівник, зам. — шліфувальник, штампувальник, лампівник, зам. — ламповик тощо).

Аналогічне явище маємо з прикметниками на *-івний*. І тут словникова практика дуже часто дає штучно утворені прикметники на *-івний*, замість прикметників на *-увальний* (напр., «шліфівний» зам. шліфувальний; «паківний» зам. пакувальний, «шеретівний» зам. шеретувальний); крім того, прикметники на *-івний* у багатьох словниках стали штучно вживатися для обминання дієприкметникових форм на *-учий*, *-ачий* (відповідно до російських прикметників активних тепер. часу). Треба боротися з обома явищами — штучним культивуванням прикметників з суфіксом *-івник* супроти існуючих прикметників з іншими суфіксами (*-альник*, *-ик* тощо), а таксамо з штучним утворенням прикметників з суфіксом *-івний* (замість *-увальний* та ін.). Зокрема прикметники на *-івний* ні в якому разі не можуть бути відповідниками до російських дієприкметників активних тепер. часу на *-щий*.

Крім доповідей на вказані вище питання, були ще розглянуті: 1) прикметники з суфіксами *-астий*, *-истий* (скелястий — скелистий); 2) слова з складниками *багато-*, *много-*; 3) складені слова з *верхньо-*, *нижньо-* і *горішньо-*, *долішньо-*, з *товсто-*, *грубо-* тощо.

Крім розгляду словотворчих питань (розв'язання їх у великій мірі сприяло правильному розв'язанню питань термінології і знешкодження словників), відділ розглядав новий правопис 1934 р. (до його надрукування) і дала [так у тексті. — В. К.] на нього 86 зауважень (цей розгляд забрав чотири засідання).

Таксамо відділ розглядав і дав свої зауваження до ухваленої НКО географічної, математичної і фізичної термінології для стабільних підручників (два засідання).

Відділ протягом 1934 р. мав 34 засідання.

За перший квартал 1934 р. у відділі української літературної мови прочитані доповіді:

1. Націоналістичне шкідництво в синтаксі української літературної мови (тг. Горецький П. і Кириченко І.).

2. Націоналістичне шкідництво в українському правописі (тг. Губаржевський І. і Лоюк).

3. Про укладання Академічного Словника української мови (т. Синявський О.).

4. Рецензія на «Курс української мови для Педвишів» (рукопис) О. Синявського (бригада з тт. Бабака В., Василевського Ст., Горецького П., Грищенка І., Сабалдіря Гр.).

5. Мова українських перекладів творів Леніна (т. Рудницький Є.).

Відділ мови і мислення

Відділ мови і мислення утворено з початку 1934 р. як нову наукову одиницю в складі Інституту мовознавства. Праця відділу спрямовується на піднесення рівня науково-теоретичної роботи Інституту мовознавства, на нещадне викорінення буржуазно-націоналістичних концепцій в теорії і в практиці мовознавства, зокрема наслідків націоналістичного шкідництва на українському мовному фронті. В основу науково-дослідної роботи в галузі мовознавства відділ ставить методологію марксизму лєнінізму [так у тексті. — В. К.], детальне вивчення висловлень Маркса-Енгельса-Лєніна-Сталіна про мову й мислення. Спрямовуючи мовознавчі дослідження також на якнайбільше використання і застосування на конкретному мовному матеріалі досягнень нового вчення про мову акад. М. Я. Марра, відділ ставить своїм завданням вивчення проблем мови й мислення в нерозривному зв'язку з історією суспільних форм та форм матеріального виробництва. На своїх наукових засіданнях відділ заслухав такі доповіді:

1. Ленін і Сталін про мову й мислення (Грищенко І. Я.).

Петро Горецький

НАЦІОНАЛІСТИЧНІ ПЕРЕКРУЧЕННЯ В ПИТАННЯХ УКРАЇНСЬКОГО СЛОВОТВОРУ

(Читано на засід. Секції сучасної української
літературної мови 27.X 1933 р.)

«Ми, комуністи, зараз будуємо культуру — ми будуємо українську культуру, але, будуючи українську культуру — ми встановлюємо, що пануюча роль в цій культурі належить, мусить належати робітничому класові і що в процесі будівництва української культури буржуазну культуру ми будемо викривати, ми будемо з нею боротися».

КАГАНОВИЧ.

З часу перемоги Жовтневої революції на Україні широко розгортається в Українській Соціалістичній Республіці під проводом комуністичної партії на основі ленінської національної політики національно-культурне будівництво і творення соціалістичної змістом, національної формою пролетарської української культури. Цей розвиток національно-культурного будівництва і творення пролетарської соціалістичної української культури викликають шалений опір класово ворожих елементів, зокрема в галузі мовного будівництва, в ділянці мови, цього надто важливого знаряддя культурного будівництва і творення пролетарської культури. Виступаючи і борючись проти соціалістичного будівництва і розвитку пролетарської української культури, буржуазні націоналістичні, петлюрівські елементи намагаються спрямувати цей розвиток на буржуазний шлях. Таксамо в галузі мовного будівництва вони прагнуть, супроти розвитку пролетарської мови, як зброї класової боротьби пролетаріату і знаряддя соціалістичного будівництва, створити своє буржуазно-націоналістичне мовознавство, яке мало б служити знаряддям розвитку буржуазної української культури, яке мало б служити знаряддям експлуатації буржуазією широких мас трудящих. Класово-ворожі елементи розгорнули націоналістичне шкідництво і на мовному фронті, в галузі мовного будівництва в найрізніших його ділянках — в лексиці, в складанні термінологічних словників, у граматиці — в синтаксі, в стилістиці, фразеології сучасної літературної мови, в правописі, зокрема в словотворі.

Григорій Сабалдир

ПРОТИ БУРЖУАЗНОГО НАЦІОНАЛІЗМУ І ФАЛЬСИФІКАЦІЇ

(С. Смеречинський, Нариси з української синтакси
в зв'язку з фразеологією та стилістикою,
«Радянська школа», 1932 р.)

«Существо уклона к местному национализму состоит в стремлении обособиться и замкнуться в рамках своей национальной скорлупы, в стремлении затушевывать классовые противоречия внутри своей нации, в стремлении замкнуться от великорусского шовинизма путем отхода от общего потока социалистического строительства, в стремлении не видеть того, что сближает и соединяет трудящиеся массы национальностей СССР, и видеть лишь то, что может их отдалить друг от друга.»

«...Опасность этого уклона состоит в том, что он культивирует буржуазный национализм, ослабляет единство трудящихся народов СССР и играет на руку интервенционистам.»

СТАЛИН

(«Отчет Центр. комитета XVI съезду ВКП(б)»,
с. 86).

У своїй короткій рецензії ми маємо на меті виявити класову ворожість націоналістично-буржуазного мовознавства, виявом якого є згадана праця Смеречинського, неспроможність цього мовознавства подати дійсну оцінку мовних фактів і освоїти мовний процес взагалі, а особливо мовний процес пожовтневої доби.

Жовтень викликав до життя гноблені за царату національні культури, знищив разом з тим і всі перешкоди, що їх створював царат для мовного розвитку різних націй. Українська мова не була винятком з цього. Тому українського мовознавства, як науки, і синтакси зокрема, до Жовтня фактично не було. Жовтнева революція знищила соціально-політичний і національний гніт, створила всі умови для буйного розвитку національної формою і соціалістичної змістом пролетарської культури. Школи — нижчі, вищі й середні, преса, художня література, театри і інші культурно-освітні установи — красномовні свідки розвитку ленінської національної політики на Україні. Але у цій грандіозній роботі трудящі маси України натрапили на великий опір класового ворога, що всіляко намагався й ще

намагається перешкодити національно-культурному будівництву на Україні. Особливо гострих атак зазнав розвиток української соціалістичної культури від буржуазних українських націоналістів. Згадана праця С. Смеречинського є чимале кільце в цілому ланцюгу націоналістичного шкідництва. Початки цього ланцюга ховаються досить глибоко. Українізація різних установ, преси, школи вимагала найрізноманітніших відповідей на різні питання, що виникали в процесі щоденної роботи. Крім моментів правописних, потрібно було дати термінологію, форми ділового листування, переклади різних фразеологічних зворотів, щоб задовольнити в першу чергу вимоги українізації. Мільйонні маси трудящих вимагали приступної науково-популярної літератури, творів красного письменства; школа — різних підручників; наукові установи — певної термінології з свого фаху. От оці всі потреби суспільства і треба було задовольнити негайно. На це переважно й була спрямована головна увага тогочасного українського мовознавства. Але поряд із продукцією, яка справді задовольняла потреби трудящих, ми мали й цілий ряд праць ворожих, націоналістичних.

До них у першу чергу належить праця О. Б. Курило «Уваги до сучасної української літературної мови», що вийшла з друку першим виданням на початку 1920 року. Праця О. Курило, безперечно, є синтез націоналістичних синтаксичних і фразеологічних правил. Курило застерігає, що

«сучасна українська наддніпрянська літературна мова... своєю складнею та фразеологією, почасти й словотвором, мало нагадує українську народну мову; вона намагається йти шляхом російської наукової мови з її здебільшого далеким від народного складом фрази» («Уваги», II вид., Передмова).

І щоб

«визволити український народ з темряви, піднести його культурний рівень...»

українська інтелігенція

«повинна вчитися від народу висловлювати його думками, його психологією мови наукові правди» (Передмова; підкресл. авторки).

Щоб обґрунтувати цю «теорію», Курило подорожує по глухих селянських закутках, вишукує там різні архаізми, видаючи їх за справжню українську мову. Твердження О. Курило, на жаль, досить довгий час були незаперечним каноном синтак-

ської мови з російською; проведена уніфікація математичної термінології, ліквідовані зайві, непотрібні терміни; синоніми подавались в дуже рідких випадках.

Результати роботи бригади подаються у вигляді російсько-українського словничка. Цей словничок містить тільки ті терміни, які потребували тої чи іншої переробки. Терміни, які були розв'язані в СМТ правильно, до цього словничка не попали. В російському реєстрі ніяких змін не зроблено.

До складу бригади, яка переглянула СМТ, входили Д. П. Дрінов і П. О. Сабалдир. Фахову консультацію давав науковий співробітник інституту математики ВУАН проф. Можар. Остаточну редакцію словничка зробив Д. П. Дрінов, коло його технічного оформлення працювала лаборантка О. П. Дунаєвська.

Багато розв'язань, даних в словничку, переглянула й затвердила редакційна колегія НДІМ.

Математичний термінологічний бюлетень.

Виправлення до математичного словника ч. 1, 2, 3. ВУАН, Інститут мовознавства, № 2.— К.: Вуг. ВУАН, 1934.— С. 5—22

Проф. Михайло Калинович, Делчо Дрінов

ЛІКВІДУВАТИ НАЦІОНАЛІСТИЧНЕ ШКІДНИЦТВО В РАДЯНСЬКІЙ ФІЗИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

«...Класово-ворожі елементи вели, а подекуди й тепер ведуть контрреволюційну роботу на мовному фронті. Для цього вони поставили собі за завдання вилучити ряд слів, що потрапили із російської до української мови, а так само вилучити з української мови слова спільні в українській та російській мові; подекуди вороги пролетаріату почали заміняти загальновідомі терміни на штучно вигадані слова, незрозумілі широким багатомільйонним українським масам. Петлюрівські елементи, що позасідали в деяких наших наукових інститутах, хотіли відірвати термінологію української мови від широких українських трудящих мас. Вони хотіли ізолювати українську мову від бурхливого процесу соціалістичного будівництва, від героїчної боротьби українських робітників та колгоспників за справу соціалізму.

проти буржуазних націоналістів-шкідників в галузі української наукової термінології і разом спроба ліквідувати наслідки їх атак і диверсій на мовному фронті, зокрема у фізичній термінології.

Фізичний термінологічний бюлетень. УАН, Інститут мовознавства, № 4.— К.: Вуг. УАН, 1935.— С. 3—19

ВИКОРИНИТИ НАЦІОНАЛІЗМ У ВИРОБНИЧІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Українські контрреволюційні елементи, що намагалися відірвати Радянську Україну від Радянського Союзу і віддати українських робітників і селян у поневолення польським і німецьким фашистам, спрямовували розвиток української радянської культури на рейки буржуазної культури. Особливо це виявилось на мовному фронті, надто в лексикографічній роботі, де українські націоналісти різних гатунків за всяку ціну намагалися спільні для російської і української мови слова, мовні конструкції, словотворчі елементи, вимову тощо сфальшувати і замінити широковживані в українській мові слова, звороти тощо вигадками. Українські націоналісти відкидали існуюче однакове в українській і російській мовах, але вишукували спільне з мовою чеською, польською, німецькою, — орієнтуючись у мові на буржуазну Європу, як і в літературі, мистецтві тощо.

Ця орієнтація на буржуазну культуру виявилася в запровадженні в українському правописі *ля, льо, г*, у запровадженні іменників жіночого роду відповідно до роду цих іменників в європейських мовах, як *аналіза, аніліна, туберкульоза, синтеза* тощо, наперекір тому, як ці слова вимовляють трудящі України.

Таксамо й творення української термінології було спрямоване на фальсифікацію української мови і водночас на відрив української мови від російської способом запровадження вигаданих слів, діалектизмів, застосування слів у іншому значенні замість слів спільних з словами в російській мові. Вигаданими словами, словами «припасованими», діалектизмами тощо засмічені всі термінологічні словники. До найбільше засмічених словників належить Словник Виробничої Термінології (Харків, Видавництво «Радянська Школа», 1931 р., с. 110).

Цей словник являє собою величезне фальшування, перекручення і викривлення української мови.